

Putna, Martin C. (2010). *Obrazy z kulturních dějin americké religiozity.*

Praha: Vyšehrad, 336 s.

ISBN: 978-80-7429-007-7

Andrea Beláňová, FF MU, Ústav religionistiky

Martin C. Putna není v oblasti věd o náboženstvích nováčkem. Jeho bohatá bibliografie čítá řadu titulů věnujících se křesťanství (např. *Česká katolická literatura v kontextech 1918–1945*), období antiky (*Řecké nebe nad námi aneb Antický košík*) i jednotlivým osobnostem (edice *Karel VI. Schwarzenberg*, monografie *Václav Havel: Duchovní portrét v rámu české kultury*). Putna je rovněž překladatelem, spoluzakladatelem České křesťanské akademie a revue *Souvislosti*, podílel se také na vytváření pořadu České televize *Duchovní kuchyně*.¹ Jeho zájem však přesahuje oblast náboženství; vystudoval totiž filologii a teologii. Autorova poslední publikace *Obrazy z kulturních dějin americké religiozity* vyrůstá na pevném základě těchto dvou disciplín, na střetávání jejich snah analyzovat a porozumět jednomu fenoménu ze dvou různých hledisek.

Publikace vznikla jako výstup z badatelského pobytu v letech 2007–2008 na univerzitě Boston College v USA, kde se autor setkává s americkou religiozitou jako s něčím částečně novým a hodným objevení. Tím také zřejmě vzniká poněkud „roztržitěná“ koncepce knihy, jakési řazení jednotlivých „obrazů“ za sebe bez snahy vytvořit ucelenou a vyčerpávající výpověď. Putnův cíl je totiž docela jiný. Jeho kniha nemá a nechce být učebnicí, přesto se však faktům nevyhýbá. Chce pronikat do souvislostí mezi nejasně vymezenými oblastmi kultury, náboženství a umění (viz úvod, s. 14). Všechny obrazy jsou tak vlastně vystavěny na jednotné strukturu: od počátku určitého hnutí či „inspiračního směru“ se autor za pomoci nejvýznamnějších osobností a jejich výjimečných osudů volně dopracovává k rozličným uměleckým dílům, ať už jde o román, film, báseň, či liturgii. Vybírá záměrně taková díla, která podle jeho názoru nejlépe vystihují podstatu „teologického“ sdělení daného proudu, ale i jeho svébytnou formální estetiku. Může být tento pokus úspěšný u čtenářů?

Především se ptáme, komu je publikace vlastně určena. Jak už bylo konstatováno výše, nejedná se ani o encyklopedii, ačkoliv je kniha vybavena přehledným jmenným rejstříkem a doplňujícími mapkami, ani o zcela vyčerpávající výklad. Nejde vlastně ani o hloubkovou historickou studii – na to by byl roční pobyt přece jen asi krátký. Putnova kniha je spíše sbírkou esejí sjednocených tématem americké religiozity a s ní souvisejícím uměním. Jako taková může být užitečná jak odborné obci a studentům humanitních oborů, tak širšímu publiku, které je schopno a ochotno kriticky smýšlet, domýšlet si a vytvářet z nabízených obrazů vlastní mozaiku, s tím rizikem, že některá místa zůstanou prázdná a jiná přeplněná. Objasněme si ale nyní, proč je jistá kritičnost na místě.

¹ Více také: <<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/martin-c-putna.php>>.

Je tomu tak ze dvou důvodů. Za prvé, autor nezůstává pouze objektivním vypravěčem a ani to sám netvrdí. Naopak, často nabízí vlastní výklady: rozlišuje komerční a „pravý“ svátek Díkůvzdání (Putna, 2010: 22–23), vyjadřuje hodnocení správnosti teologických proudů (např. Putna, 2010: 238), naznačuje, ke kterému hnutí má sympatie (kvakeři) a které naopak vnímá jako podezřelé (mormoni). To může být zčásti dáno tím, z jaké literatury Putna čerpá, neboť na některých místech je jasně čitelný Prokop Remeš či Zdeněk Vojtíšek v jejich starší, anti-kulturní rétorice. Jasně je znatelný také autorův zájem o křesťanské učení v jeho rozmanitých podobách, projevech a proměnách. Religionisty tak může zarazit místy až svébytné zacházení s pojmy náboženství, např. snaha odlišit „náboženství v pravém slova smyslu“ od jiných fenoménů (Putna, 2010: 30, 58), ale také hraní s pojmy „náboženství“, „religiozita“ a „církev“ u nejméně vyvážené kapitoly XIV (*Sekulární obchodníci s obřady*, Putna, 2010: 205–212). Podobně je zacházeno s termínem „sekulárno“, kdy jsou sekulární rituály stavěny do kontrastu s náboženskými, přičemž druhý typ jasně hodnotově převažuje první (srov. Putna, 2010: 22–23, podobně Putna, 2010: 26, 103, o „Lesním palouku“ a smrti, Putna, 2010: 207). Podobně vyznívá kontrast náboženství a podvodu v případě mormonů (Putna, 2010: 174). Neméně svérázné je Putnovo zacházení s dalšími kategoriemi jako „instantní mystika“ a „vyprázdňený mediální věk“ (Putna, 2010: 87) či „pseudonáboženství“ (Putna, 2010: 212). Objevuje se ale i jistá „nekorektnost“ v jazyce, kupříkladu autorovo lpění na používání slova „černoč“ místo Afroameričan a „Indián“ místo domorodý Američan (vysvětlení na Putna, 2010: 332), popř. nedostatečné reflektování určitých společenských předsudků, ať už jde o povahu žen (Putna, 2010: 154) či černočů, již jsou líčeni jako ti z přirozenosti emocionálnější (Putna, 2010: 97). Jedním dechem je ale třeba dodat, že se jedná jen o několik málo míst v jinak velmi vyváženém textu a i těmito „hraničním“ místům se daří nepřeklenout se v triviální prohlášení, nýbrž slouží spíše jako úlitba „řadovému“ čtenáři a činí tak vlastně výklad srozumitelnějším.

Autorovy osobní zájmy se ale projevují i v jiném aspektu, a to je druhý bod hodný kritické pozornosti, totiž v rozložení obsahu knihy. Už při pročetí obsahu nápadně převažují témata křesťanská, tři obrazy a velká část závěru pak patří katolickému proudu, a to přesto, že sám autor přiznává jistou marginálnost tohoto směru v americkém prostředí. Jde sice o části poučené a poučné, dobře ilustrující kulturní proměny a souvislosti, přesto se nutně vynořuje otázka, zda by nebylo vhodnější věnovat více prostoru např. islámu, který se objevuje jen nárazově v některých obrazech. Podobně nebyl dán prostor hnutím, která v 60. letech spustila vlnu anti-sektářské paniky: Moonovo hnutí a scientologii autor zmiňuje jen jako kuriozity, Rodinu či Hare Kršna vůbec. Autorovu jasnou preferenci odráží také fakt, že v „chronologickém“ řazení obraz o puritánech (obraz I) zdaleka předchází obrazu o Indiánech (obraz XV). Tuto nevyrovnanost ale do jisté míry obhájí styl knihy; tedy obrazy načrtnuté v souvislosti mezi náboženstvím a uměním, předkládané tak, jak je sám autor nahlíží. Je to pohled vlastně podobný tomu čtenářovu – pohled outsidera a cizince, který se snaží porozumět tomu hlavnímu z jednotlivých obrazů, jež se před ním postupně objevují. To hlavně, co z těchto obrazů vystává, jsou pak většinou silné příběhy víry, vůle a odvahy.

Knihu by mohla vlastně charakterizovat podobná odvaha, se kterou chce autor procházet jednotlivými proudy a pohybovat se přitom na hraně mezi knihou

populární a odbornou, čtivou a faktickou, banální a nudící. Není divu, že během zápalu, s jakým autor se zástupci jednotlivých náboženství živě diskutuje, se mu občas emoce vychýlí na tu či onu stranu jako v případě současného „zpracování“ příběhu o salemských čarodějnicích (Putna, 2010: 80–81). Domnívám se ale, že přes všechna klopýtnutí a nevyjasněnosti se Putnovi daří vtáhnout čtenáře mezi první osadníky puritány, „kvakery“, zednáře, Židy, beatniky i televangelisty, načrtávat souvislosti, odkazovat a poukazovat. Činí tak mimo jiné i pomocí přehledně členěných a vzájemně na sebe odkazujících kapitol a nemnoha vlastních fotografií, neumělých, syrových, leč o to výmluvnějších a posilujících dojem, že „americká religiozita“ je naprosto na dosah. V neposlední řadě pak textu nesmírně prospívá svěží, neotřelý jazyk vyhýbající se banálností, a přesto zbytečně netlachající.

Obrazy z kulturních dějin americké religiozity jsou v jistém ohledu pozoruhodný experiment, který by se mohl zvrhnout v čiré spekulace, ale nakonec se tak nestane. A je nutno také přiznat, že čtenář nedostane žádný definitivní návod, jak americkou religiozitu chápat a vykládat, což ale neznamená, že nemá pocit, že jí o něco více rozumí a přitom by se chtěl dozvědět více, jet a navštívit všechna zmiňovaná místa, číst ony knihy a sledovat komentované filmy, a především – setkávat se, zažívat, konverzovat s živými a mrtvými americké religiozity stejně zaníceně a upřímně, jako se to jeví dělat autor. Stejně jako autor musí po celou dobu vyrovnávat řeč náboženskou a uměleckou, takto „vybalancovat“ si musí svůj postoj i čtenář sám, musí zvážit výhody a nevýhody takto podaných obrazů. A to není zrovna málo. Pateticky – po americku – řečeno, kniha dává čtenáři – vpravdě americkou – svobodu naložit s nabízeným materiálem po svém, aniž by musel rezignovat na své hodnoty a postoje, aniž by došlo k absolutní relativizaci. V podobném duchu nakonec vyznívá i autorův závěr ke knize.